

Глобальна конкурентоспроможність країни: обґрунтування категорії, типи, фактори та наслідки

Войнова Є.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

У статті надана комплексна концепція глобальної конкурентоспроможності країн починаючи від аналізу визначень і авторського її визначення; оцінки факторів зовнішнього та внутрішнього впливу з розподіленням на ті фактори, що стримують розвиток, стимулюють, а також є причиною втрати або отримання конкурентоспроможності країн; аналізу наслідків конкурентоспроможного статусу країн; виділення таких типів глобальної конкурентоспроможності країн як нульова, абсолютна, факторна середньої та слабкої продуктивності, торгова середнього та слабого рівня, початкова. На базі цих елементів був побудований ланцюг конкурентоспроможності країн, а також надана схема її розвитку.

Ключові слова: глобальна конкурентоспроможність країн, типи конкурентоспроможності, ланцюг конкурентоспроможності, схема розвитку конкурентоспроможності країн.

Войнова Е.И. ГЛОБАЛЬНАЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ СТРАН: ОБОСНОВАНИЕ КАТЕГОРИИ, ТИПЫ, ФАКТОРЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ

В статье предоставлена комплексная концепция глобальной конкурентоспособности стран начиная от анализа определений и авторского ее определения; оценки факторов внешнего и внутреннего влияния с распределением на факторы сдерживающие развитие, стимулирующие, а также те, которые являются причиной потери или получения конкурентоспособности стран; анализа последствий конкурентоспособного статуса стран; выделение таких типов глобальной конкурентоспособности стран как нулевая, абсолютная, факторная средней и слабой производительности, торговая среднего и слабого уровня, начальная. На базе этих элементов была построена цепь конкурентоспособности стран, а также предоставлена схема ее развития.

Ключевые слова: глобальная конкурентоспособность стран, типы конкурентоспособности, цепь конкурентоспособности, схема развития конкурентоспособности стран.

Voinova E.I. GLOBAL COUNTRY COMPETITIVENESS: CATEGORY, TYPES, FACTORS AND CONSEQUENCES

The article provides a comprehensive concept of global countries competitiveness from the analysis of definitions and author's definition of it; estimating the factors of external and internal influence with distribution on those factors which hindering, stimulate development, and also cause loss or gaining of competitiveness of the countries; analysis of the consequences of the competitive status of countries; the allocation of such types of global competitiveness of countries as zero, absolute, factor average and low productivity, trade average and weak level, initial. On the basis of these elements, there was built a chain of competitiveness of countries as well as a scheme for its development.

Keywords: global countries competitiveness, types of competitiveness, the competitiveness chain, the scheme of countries competitiveness development.

Постановка проблеми. В наукових колах термін «конкурентоспроможність» отримав дуже широке розповсюдження в різних аспектах соціально-економічного життя. Хоча впродовж більше шестидесяти років конкурентоспроможність вважається економічною категорією традиційно слідуючи за її творцем М. Портером, втім, з плином часу вона розширює межі свого застосування і не тільки не втрачає своєї наукової актуальності, а і набуває ще більших масштабів, виходячи за межі прийнятих чотирьох базових її типів: товарної, підприємницької, галузевої та національної. В практиці ведення світової господарської діяльності широко використовується термін «глобальна конкурентоспроможність»,

а найсучаснішими тенденціями є виділення галузевих напрямів конкурентоспроможності країн в глобальному просторі, у тому числі конкурентоспроможності країн на світовому ринку фінансових послуг.

Слід зауважити, що, якщо традиційні напрями конкурентоспроможності, у тому числі конкурентоспроможність країн, в наукових колах досліджені більш менш детально, то галузеві напрями конкурентоспроможності країн в глобальному просторі лише починають сформуватись. Що і пояснює актуальність обраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізом загальної конкурентоспроможності країн займається велике коло як вітчиз-

няних так і закордонних науковців, серед яких Л. Л. Антонюк, О. Білорус, Б. Губський, М. Дідківський, Б. Коріат, О. С. Мосійчук, О. В. Назаренко, О. Ю. Паценко, Н. Б. Решетняк, Ю. Б. Решетняк, Р. Фостер та інші. Значний вклад в розробку загальних сучасних ідей конкурентоспроможності країн на світовому ринку зробили В. Андріанов, Я. Б. Базиліук, С. Г. Варес, Н. Г. Варшавська, Т. А. Зав'ялова, В. Л. Іноземцев, А. Казстелян, О. А. Курей, О. О. Масляєва, О. В. Механік, Ш. Мохаммаді, Ю. Парванді, Ю. В. Полунєєв, О. І. Ряба, А. Саргсян, М. І. Синюченко, О. М. Трушенко, А. О. Ходжаян, Н. Л. Царик, І. І. Черленяк, П. Шерчуллу, О. А. Швиданенко, Б. Шлюсарчик, Н. М. Шумило.

В той же час при наявності значної кількості робіт, присвячених глобальній конкурентоспроможності країн відсутня цілісна її концепція.

Метою даної роботи є формування єдиної цілісної концепції глобальної конкурентоспроможності країни, яка б враховувала її типологію, схему розвитку, фактори впливу та наслідки існування її статусу.

Результати дослідження. Аналіз значної кількості наукової літератури дозволяє однозначно відзначити, що конкурентоспроможність є складною динамічною узагальнюючою якісною порівняльною економічною категорією певного об'єкта конкурентоспроможності.

Сама категорія «конкурентоспроможність» є абстракцією, яка надає характеристику певному об'єкту в конкретний обмежений проміжок часу, і має властивості швидкої зміни, пов'язані з коливанням характеристик власне об'єкту конкурентоспроможності і того середовища, в якому ця конкурентоспроможність оцінюється. Саме така невизначеність і багатфакторність сутності конкурентоспроможності створила і підтримує науковий дискурс щодо її визначення і розрахунку.

Для того, щоб надати коректне комплексне визначення конкурентоспроможності і мати можливість обґрунтувати якість сучасних визначень конкурентоспроможності в науковій літературі необхідно закріпити її реперні точки. Однозначно тут виділяються об'єкт конкурентоспроможності і ринкове середовище, відповідно в якому визначається конкурентоспроможність даного об'єкта. При чому, важливе саме ринкове середовище, на якому формується попит і пропозиція у відповідності до певної ціни на обраний об'єкт. Саме ці дві основні складові дають можливість визначити першу характеристику кон-

курентоспроможності – конкурентну позицію, як таку, яка робить об'єкт частиною ринкового середовища. Стає зрозумілим, якщо об'єкт є частиною ринкового середовища, якщо його відповідна якість і характеристики пропозиції користуються попитом, тоді можна його вважати конкурентоспроможним, тобто з притаманними конкурентоспроможними якостями. І, навпаки, якщо відповідна якість і характеристики пропозиції не знаходять впродовж певного терміну свого споживача, то об'єкт вважається неконкурентоспроможним і знаходиться поза ринковим середовищем.

І тут з'являється часова характеристика конкурентоспроможності, яку можна назвати «термін пристосування до ринку». Це час, який необхідний для пошуку конкурентної позиції, які виділяють об'єкт з-поміж інших об'єктів-конкурентів і змушують споживачів купувати саме його. В залежності від розмірів ринку і специфіки об'єкта, фінансових можливостей по адаптації об'єкта «термін пристосування до ринку» може дуже варіюватись. Час важливий також з точки зору динаміки ринкового середовища і об'єкта. З динамікою об'єкта пов'язаний, по перше його життєвий цикл, по-друге, його адаптація у відповідь на запити споживачів і дії конкурентних сил. В певний період часу ціна і якість задовольняють попит світового ринку і об'єкт є конкурентоспроможним, в інший – перестає користуватись попитом, і при неможливості адаптуватись до світового ринку стає неконкурентоспроможним.

Відповідно базовими складовими для визначення конкурентоспроможності є об'єкт (конкурентна позиція), ринкове середовище (попит і конкуренти), і час (термін пристосування до ринку). Таким чином конкурентоспроможність можна визначити як якісну характеристику конкурентної позиції об'єкта в певному ринковому середовищі в конкретний період часу.

Якщо за об'єкт обрати країну, то відповідно ринковим середовищем буде виступати глобальний простір, конкурентами – інші країни. На наш погляд, поняття «конкурентоспроможність країн» є дуже широкою категорією, яка потребує конкретизації і визначення певного ринкового сектору, в якому цю конкурентоспроможність можна оцінити. Тобто коректною категорією є, наприклад, «конкурентоспроможність країни на світовому ринку фінансових послуг» або «конкурентоспроможність України на європейському ринку страхових послуг». Виходячи з попереднього

обґрунтування конкурентоспроможності країни можна визначити як якісну характеристику конкурентної позиції країни в певному глобальному ринковому середовищі в конкретний період часу.

Як показав аналіз наукових досліджень [1-13], в наукових колах відсутність єдиного підходу і єдиного критерію визначення конкурентоспроможності країни дає надалі викривлене розуміння базових мінімальних умов, щоб країна вважалась конкурентоспроможною на світовому ринку, факторів впливу на конкурентоспроможність країни, наслідків, які потенційно можуть проходити в країні завдяки її статусу конкурентоспроможності на світовому ринку, а також рівнів конкурентоспроможності країни.

Тому вважаємо за доцільне окремо виділити ці компоненти конкурентоспроможності країни (рис. 1).

Перший базовий рівень, що робить країну конкурентоспроможною на світовому ринку – наявність експорту певного товару (послуги), що свідчить про те, що в певний період часу

цей товар (послуга), що експортується з країни, має конкурентні переваги на світовому ринку.

Зростання економіки – це лише один з факторів або наслідків конкурентоспроможності, проте ніяк не передумова.

Наявність зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на конкурентоспроможність країни призводить до її термінового характеру з наявним постійним ризиком втрати конкурентоспроможності.

В таблицях 1-2 наданий перелік зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на конкурентоспроможність країн. Він не є вичерпним, а надає лише певні приклади.

Всі фактори впливу на конкурентоспроможність країн можна об'єднати в політичні, економічні, технологічні. Кожен з цих груп факторів має різний час впливу на конкурентоспроможність країн. Дія політичних факторів вступає в силу найбільш швидко, проте продовжується до тих пір допоки вони здійснюють тиск, при їх відміні ситуація адаптується знову до ринкових умов. Технологічні фактори, до яких належать у тому числі інновації, здійснюють

Рис. 1. Конкурентоспроможність країн на світовому ринку

Джерело: складено автором

Таблиця 1

Зовнішні фактори впливу на конкурентоспроможність (КС) країн

Фактори втрати КС	Фактори розширення КС	Фактори звуження КС	Фактори отримання КС
<p>ПОЛІТИЧНІ</p> <p>Міжнародні санкції</p> <p>Ембарго</p> <p>Впровадження нових стандартів</p> <p>ЕКОНОМІЧНІ</p> <p>Зниження світової ціни</p> <p>ТЕХНОЛОГІЧНІ</p> <p>Розробка радикальних інновацій</p>	<p>ПОЛІТИЧНІ</p> <p>Підписання міжнародних торговельних угод</p> <p>ЕКОНОМІЧНІ</p> <p>Зростання попиту на світовому ринку</p> <p>Зменшення пропозиції на світовому ринку</p> <p>Зростання ціни на світовому ринку</p>	<p>ПОЛІТИЧНІ</p> <p>Введення квот</p> <p>Анулювання міжнародних торговельних угод</p> <p>ЕКОНОМІЧНІ</p> <p>Зменшення попиту на світовому ринку</p> <p>Зниження ціни на світовому ринку</p> <p>Зростання пропозиції на світовому ринку</p> <p>ТЕХНОЛОГІЧНІ</p> <p>Впровадження нових технологій, інновацій</p>	<p>ПОЛІТИЧНІ</p> <p>Підписання міжнародних торговельних угод</p> <p>ЕКОНОМІЧНІ</p> <p>Зростання попиту на світовому ринку</p> <p>Зростання світової ціни</p> <p>Приплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ)</p>

Джерело: складено автором

Таблиця 2

Внутрішні фактори впливу на конкурентоспроможність (КС) країн

Фактори втрати КС	Фактори розширення КС	Фактори звуження КС	Фактори отримання КС
<p>ПОЛІТИЧНІ</p> <p>Заборона вивозу</p> <p>Військовий стан</p> <p>ЕКОНОМІЧНІ</p> <p>Інфляція, що призводить до підвищення собівартості продукції</p> <p>Затяжні економічні кризи</p>	<p>ПОЛІТИЧНІ</p> <p>Заходи до залученню ПІІ</p> <p>Заходи по стимулюванню конкурентоспроможності</p> <p>Державна підтримка експортоорієнтованих галузей</p> <p>Підписання міжнародних торговельних угод</p> <p>ЕКОНОМІЧНІ</p> <p>Девальвація національної валюти</p> <p>Економічний підйом</p> <p>Розробка нових ресурсів</p> <p>ТЕХНОЛОГІЧНІ</p> <p>Впровадження нових технологій</p>	<p>ПОЛІТИЧНІ</p> <p>Політична нестабільність</p> <p>ЕКОНОМІЧНІ</p> <p>Ревальвація національної валюти</p> <p>Економічний спад</p>	<p>ПОЛІТИЧНІ</p> <p>Макроекономічна і політична стабільність</p> <p>Наявність виваженої стратегії конкурентоспроможного розвитку країни</p> <p>СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ</p> <p>Охорона здоров'я</p> <p>Розвиток освіти</p> <p>Рівень заробітних плат</p> <p>Кількість населення</p> <p>ЕКОНОМІЧНІ</p> <p>Інституційний розвиток</p> <p>Розвиток інфраструктури</p> <p>Ефективність ринку праці</p> <p>Розвиненість ринку товарів і послуг</p> <p>Розвиненість фінансового ринку</p> <p>Розмір ринку</p> <p>ТЕХНОЛОГІЧНІ</p> <p>Рівень розвитку інновацій і технологій</p> <p>ЕКОЛОГІЧНІ</p> <p>Природні надра, їх кількість і ефективність використання</p>

Джерело: складено автором

найповільніший вплив проте безповоротній. Повільність пов'язана з тим, що на світовому ринку технології продовжують свій життєвий цикл переходячи від попиту високотехнологічних країн до попиту низькотехнологічних країн до тих пір, поки повністю не заміняться новими технологіями в усіх країнах. Особливість технологій полягає в тому, що їх розвиток в межах зовнішнього середовища впливає лише негативно на конкурентоспроможність

країн, і відсутній їх позитивний вплив на розширення конкурентоспроможності країни або становлення країни конкурентоспроможною на світовому ринку, в той час, коли їх розвиток в межах національної економіки призводить лише до позитивних ефектів становлення і розширення конкурентоспроможності країн. Економічні фактори є основними і найбільш різноманітними в формуванні та зміні характеристик конкурентоспроможності країн.

На думку О. О. Масляєва [1] повинні виділятися ще соціально-демографічні та екологічні фактори, які на нашу думку, враховуються лише при становленні конкурентоспроможності країни. Складові конкурентоспроможності, що використовуються СЕФ [2] при побудові глобального індексу конкурентоспроможності, також ми відносимо до внутрішніх факторів становлення конкурентоспроможності країни. Визначені Е. Г. Жнакіною [3] принципи конкурентоспроможності країни, які полягають у обов'язковому розвитку як підприємств мікрорівня, галузей мезорівня, так і соціально-економічного розвитку країни на макрорівні, на наш погляд, є не зовсім принципами, а є узагальненими внутрішніми факторами становлення конкурентоспроможності країн.

В науковій літературі, зокрема (Н. І. Горбаль, О. Є. Шандрівська [4], Ю. Уманців [5, с. 22-23]), відсутнє чітке розмежування понять фактори конкурентоспроможності країн на світовому ринку і конкурентні переваги країни. На наш погляд, ці поняття необхідно розмежовувати один від одного, бо конкурентні переваги притаманні саме підприємствам країн, які експортують товари та послуги за кордон і відрізняють їх від конкурентів. До конкурентних переваг належать: нижча ціна, вища якість товару, краща якість надання послуг, задоволення більшої кількості потреб іноземних споживачів, кращі технології, кращі умови доставки і обслуговування. В той час як фактори конкурентоспроможності, це ті чинники, завдяки яким підприємства-експортери країни змогли забезпечити ці конкурентні переваги. Тобто те, що Н. І. Горбаль, О. Є. Шандрівська [4] називають конкурентними перевагами, а саме: «значні витрати з держбюджету на НДДКР; значні вкладення в розвиток людини (освіту, охорону здоров'я, соціальні потреби); стабільність політичної і правової системи країни; висока ефективність використання ресурсів; низька інфляція; наявність природних ресурсів і сприятливий клімат; вигідне географічне положення країни; гнучкість фінансової системи; динамічність внутрішнього ринку; відсутність понаднормативної державної заборгованості; висока освіченість населення країни; сильна конкуренція у всіх сферах діяльності на основі знань; відкритість країни; високий рівень міжнародної інтеграції і кооперування; висока якість інфраструктури ринків і регіонів; низькі податкові і митні ставки; висока культура бізнесу в країні» – насправді є внутрішніми факторами отримання конкурен-

тоспроможності країни. В той же час з цього переліку необхідно виключити такі елементи, як «частка ВВП на душу населення; значна тривалість життя; оптимальний експорт; значна частка конкурентоспроможних фірм; конкурентоспроможність трудових ресурсів» які не являються ні факторами ні конкурентними перевагами. А те що Ю. Уманців [5, с. 22-23] розподіляє між «зовнішніми конкурентними перевагами (факторами) країни», а саме: «вигідне географічне розташування та сприятливий клімат; наявність значних за обсягом, доступних та дешевих природних ресурсів; високий освітній рівень населення; якісну систему підготовки та перепідготовки кадрів; високу ефективність використання ресурсів; динамічність внутрішнього ринку; розвиненість ринкової інфраструктури; наявність значної частини конкурентоспроможних національних фірм; високий рівень конкуренції в економіці; високий рівень витрат на НДДКР з системою державної підтримки інноваційної діяльності; помірний рівень інфляції; низькі ставки за кредитами; достатній рівень розвитку фінансової системи; помірні ставки податків; високий рівень корпоративної культури; активну державну підтримку малого і середнього бізнесу; відкритість суспільства та національного ринку; високий рівень інтегрованості країни у світовій економічній простір; стабільність політико-правової системи; гармонізацію національної системи стандартизації і сертифікації з міжнародною системою» з «внутрішніми конкурентними перевагами (факторами) країни», а саме: «високий рівень попиту на вітчизняні товари; оптимальний рівень концентрації, спеціалізації та кооперування в економіці; належний рівень уніфікації та стандартизації вітчизняної продукції; висока частка конкурентоспроможних підприємств; якісна інформаційна та нормативно-правова база управління; значна частка високотехнічних конкурентоспроможних товарів в експорті; доступ виробників до якісних та дешевих ресурсів» – сумарно ми вважаємо внутрішніми факторами отримання конкурентоспроможності країн.

Ряд науковців у визначенні категорія «конкурентоспроможність країн» використовували терміни, які ми вважаємо доцільним назвати «наслідками конкурентоспроможності країн на світовому ринку». До них, наприклад, варто віднести такі тези:

– «гнучке реагування на зміни світової кон'юнктури» відзначене Л. Л. Антонюк [6] – не можливо почати реагувати на зміни сві-

тової кон'юнктури, якщо підприємства і відповідно країна є неконкурентоспроможними і не представлені на світовому ринку. Тільки участь у конкурентній боротьбі призводить до адаптаційних можливостей;

– «засіб забезпечення більш високого та стійкого економічного зростання (через стимулювання інвестицій у нові технології та розвиток інноваційного бізнесу) і підвищення добробуту суспільства» використане О. В. Механік [7, с. 29], що саме по собі зображує ці ефекти як наслідок конкурентоспроможності країн на світовому ринку;

– «стабільне підвищення ефективності національного виробництва, адаптованого до змін світової кон'юнктури та зростаючий попит населення на основі досягнення кращих ніж у конкурентів соціально-економічних параметрів» використане Я. Б. Базиліук [8] для пояснення категорії конкурентоспроможності країни також відносимо до наслідків конкурентоспроможності, а не її характеристик;

– «стало підвищувати доходи та якість життя» Ю. В. Полунєєва [9, с. 196];

– «постійного зростання ефективності національного виробництва з адаптацією до змін кон'юнктури соціально-економічних параметрів» Н. Л. Царик [10, с. 33].

Саме ці фрази, на наш погляд є відображенням тих змін, які проходять в країні, яка експортує свої товари та послуги на міжнародний ринок, а ні як не відображенням власне конкурентоспроможності країни на світовому ринку. Тому доцільно окремо визначити ті наслідки для країни, які несе на собі статус глобальної конкурентоспроможності.

На наш погляд всі наслідки для країни, так само як і фактори впливу на неї, доцільно розподілити за напрямками: політичні, соціальні, економічні, технологічні, екологічні, міжнародні (таблиця 3).

Ці наслідки повинні мати місце за умови раціональної діяльності суб'єктів, спрямованих на розвиток, у тому числі уряду. В реальних умовах повна раціональність економічних агентів відсутня, тому для кожної окремої країни наслідки її міжнародної конкурентоспроможності варто оцінювати додатково.

Наслідки конкурентоспроможності будуть доповнюватись в залежності від галузі, а також ступеня розвитку конкурентоспроможності країни, а настання результатів має довгостроковий характер.

В іноземній науковій літературі, зокрема в роботах Д. Д. Локкер та Ж. В. Біжебрек [11], Ш. Дерваджан, Д. Родрік [12], виділяється

так званий «ефект конкурентоспроможності» («pro-competitive effect»), який пов'язаний з тим, що завдяки виходу на світовий ринок експортери починають працювати в умовах більш еластичного попиту, що стимулює їх нарощувати виробництво. На нашу думку «ефект конкурентоспроможності» є набагато ширшим, і проявляється комплексом наслідків, наданих в таблиці 3.

Наслідки, які призводить за собою глобальна конкурентоспроможність країни, на практиці дуже відрізняються між собою в залежності від рівня розвитку країн, спеціалізації країн на світовому ринку. Саме ця різниця дає нам право вважати, що існують певні типи конкурентоспроможності країни, які характеризують поведінку країни і її суб'єктів. Ці типи мають залежати від рівня розвиненості власне держави, державної стратегії направленої на конкурентоспроможність країни, потужності власних підприємств витримувати міжнародну конкурентоспроможність.

В науковій літературі типологія конкурентоспроможності країн на сьогоднішній день не надана. І це не дивно, бо потребує врахування величезного масиву даних. Надані лише види конкурентоспроможності, які детально проаналізовані в роботі С. С. Ткачової [13] і які є в тій чи іншій мірі прийнятими науковою спільнотою. Єдиною прийнятою типологією є запропонований СЕФ [2, с. 9] розподіл країн за стадією економічного розвитку за критерієм ВВП на душу населення, де виділяється стадія 1 залежність від факторів, перехідна стадія від стадії 1 до стадії 2, стадія 2 залежність від ефективності, перехідна стадія від стадії 2 до стадії 3, стадія 3 залежність від інновацій. Науковці погоджуються, що ця типологія є недосконалою, хоча альтернативи їй допоки ще не було. Для заповнення цієї прогалини, щоб типологія відповідала реальності, її варто проводити на базі певної галузі, що, по перше, зробить її більш прикладною, по-друге звзвить масив даних, і по-третє, стане модельною для інших галузей і прототипом загальної конкурентоспроможності країн на світовому ринку.

В процесі аналізу спеціалізації країн на світовому ринку фінансових послуг [14] на базі оцінки експорту, імпорту, а також такого фактору виробництва як праця, ми прийшли до висновку, що розроблена типологія спеціалізації і обрані для неї критерії мають повне прикладне використання для визначення типології глобальної конкурентоспроможності країн (пояснення буде надане нижче). Для

**Наслідки конкурентоспроможного статусу країни
на світовому ринку за умов повної раціональності**

ВПЛИВ НА ПОЛІТИКУ
- формування державної стратегії і здійснення заходів по підтримці і розвитку експортоорієнтованих галузей; - підписання міжнародних і міждержавних угод по розширенню ринків збуту власного експорту; - впровадження заходів по захисту експортноорієнтованих галузей від імпорту
СОЦІАЛЬНИЙ ЕФЕКТ
- підвищення рівня і стандартів життя населення; - зміщення освітніх акцентів на ті, що пов'язані з експортноорієнтованими галузями; - розбудова міст навколо експортоорієнтованих підприємств і галузей; - розвиток культури за рахунок зростання попиту на культурні заходи при зростанні рівня життя населення; - розвиток медицини та сектору охорони здоров'я
ВПЛИВ НА ЕКОНОМІКУ
- розширення ринку збуту і відповідно збільшення обсягів виробництва; - зростання ефективності експортерів в умовах конкурентної боротьби на світовому ринку; - спеціалізація в певних галузях, пов'язаних з експортом; - спеціалізація на тих продуктових напрямках, які користуються попитом за кордоном; - зростання зайнятості; - зростання ВВП на душу населення; - зростання заробітної плати; - зростання суміжних галузей; - концентрація підприємств, зайнятості навколо експортних галузей; - економічний ріст; - розвиток інфраструктури
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ЕФЕКТ
- перебудова технологій під міжнародні стандарти; - інвестування у нові технології, інновації (через створення або придбання на світовому ринку)
ЕКОЛОГІЧНИЙ ЕФЕКТ
- інтенсивніше використання ресурсів, що задіяні у виробництві експортноорієнтованої продукції та послуг; - при промисловій експортній спеціалізації зростає забрудненість навколишнього середовища
МІЖНАРОДНИЙ ЕФЕКТ
- експортні галузі стають точкою тиску на країну на міжнародному рівні; - зміна іміджу країни; - зростання міжнародних рейтингів країни

Джерело: складено автором

обох елементів і конкурентоспроможності і спеціалізації притаманні головні складові експорт та такий фактор як праця, що підтверджується тезою Я. Б. Базиліук [8]: «конкурентоспроможність забезпечується високою продуктивністю праці, на основі якої формується оптимальний розподіл ресурсів».

По аналогії зі спеціалізацією країн на світовому ринку фінансових послуг, де були виділені наступні групи країн на базі розрахункових індексів Баласса, CSC та Кругмана, а саме: нульові експортери фінансових послуг, країни з абсолютною спеціалізацією, країни з факторно-експортною спеціалізацією, країни факторної спеціалізації, країни експортної спеціалізації, країни часткової експортної спеціалізації, країни без явної спеціалізації, – виділимо відповідно типи глобальної конкурентоспроможності країн (таблиця 4).

Якщо провести паралель між класифікаційною групою спеціалізації країни на світовому ринку фінансових послуг і типом глобальної конкурентоспроможності країни, то відповідно до принципів визначення спеціалізації нульовим експортерам фінансових послуг буде відповідати нульова конкурентоспроможність, країнам з абсолютною спеціалізацією – абсолютна конкурентоспроможність, країнам з факторно-експортною спеціалізацією – факторна конкурентоспроможність середньої продуктивності, країнам факторної спеціалізації – факторна конкурентоспроможність слабкої продуктивності, країнам експортної спеціалізації – торгова конкурентоспроможність середнього рівня, країнам часткової експортної спеціалізації – торгова конкурентоспроможність слабого рівня, країнам без явної спеціалізації – початкова конкуренто-

Таблиця 4

Типи глобальної конкурентоспроможності країн

Тип конкурентоспроможності	Характеристика
Нульова конкурентоспроможність	Відсутність експорту
Абсолютна конкурентоспроможність	Найвищий рівень інтеграції національної економіки у світовий ринок як на продуктовому так і факторному рівнях
Факторна конкурентоспроможність середньої продуктивності	При високій факторній спрямованості і перебудові країни її конкурентоспроможна результативність не є дуже високою
Факторна конкурентоспроможність слабкої продуктивності	Економіка країни перебудована і сприяє розвитку конкурентоспроможності країни на світовому ринку, проте експортери не досягли значних результатів з обсягу експорту
Торгова конкурентоспроможність середнього рівня	Продукція та послуги активно експортуються, проте внутрішні фактори в межах національних кордонів ще не перейшли процес перебудови
Торгова конкурентоспроможність слабого рівня	Продукція та послуги деяк експортуються на світовий ринок, внутрішні фактори в межах національних кордонів не почали процес перебудови
Початкова конкурентоспроможність	Експорт характеризується певною стихійністю без залучення держави у його підтримку і без трансформаційних процесів в самій економіці пов'язаних з участю у світовій торгівлі

Джерело: складено автором

спроможність. Кожному з цих типів конкурентоспроможності притаманні свої характеристики, які наведені в таблиці.

Гіпотетично можна передбачити, що на світовому ринку країна проходить наступні етапи конкурентоспроможного положення, які переходять послідовно один в одного. В таких умовах формується ланцюг конкурентоспроможності країн: нульова КС, початкова КС, торгова КС слабого рівня, торгова КС середнього рівня, факторна КС слабкої продуктивності, факторна КС середньої продуктивності, абсолютна КС.

Для кожного з цього етапу притаманні власні характеристики експортної позиції країни, державної політики щодо підтримки конкурентоспроможності експортерів, здійснений певний рівень адаптації економіки до конкурентоспроможності, що проявляється в наслідках.

Якщо об'єднати всю вище наведену інформацію по конкурентоспроможності, то можна гіпотетично стверджувати, що глобальна конкурентоспроможність країн розвивається за наступною схемою.

1. Країна починає свій шлях з етапу відсутності експорту (нульова конкурентоспроможність), коли в країні ще не сформовані передумови для виходу національних виробників і послуг на світовий ринок.

2. Під впливом внутрішніх факторів отримання конкурентоспроможності країна пере-

ходить на етап початкової конкурентоспроможності і починає експортувати.

3. Експортери піддаються впливу зовнішніх факторів і або:

3.1. втрачають конкурентоспроможний статус.

3.2. стають більш конкурентоспроможними.

4. Підтримання конкурентних позицій на міжнародному ринку призводить до настання наслідків конкурентоспроможного статусу, які починають впливати на самих експортерів і їх оточуюче середовище, переводячи країну на етап торгової конкурентоспроможності слабого рівня.

5. При сприятливих зовнішніх факторах впливу на розвиток конкурентоспроможності, що підтримується внутрішніми факторами розвитку, експортери переводять країни на етап торгової конкурентоспроможності середнього рівня.

6. Наслідки конкурентоспроможності країни переходять на новий етап, коли повинна починати втручатися держава і:

6.1. сприяє формуванню факторів звання конкурентоспроможності або

6.2. своїми підтримуючими діями впливає на еволюцію внутрішніх факторів розвитку, що переводить країну на етап факторної конкурентоспроможності слабкої продуктивності.

7. Якщо наслідки виходу на новий етап конкурентоспроможності позитивно вплива-

ють на національних економічних суб'єктів у тому числі на державу, вони в подальшому трансформуються, приводячи до позитивної еволюції внутрішніх факторів.

8. Разом із сприятливими зовнішніми факторами розвитку конкурентоспроможності країна переходить на етап факторної конкурентоспроможності середньої продуктивності.

9. Повторюється цикл з наслідками нового етапу конкурентоспроможності, що переходять у внутрішні фактори розвитку.

10. При сприятливих зовнішніх факторах розвитку конкурентоспроможності країна переходить на етап абсолютної конкурентоспроможності.

На кожному з цих етапів є ризик зниження конкурентоспроможності країни, або її втрати.

В залежності від того, на якій стадії розвитку конкурентоспроможності знаходиться країна, на наш погляд, змінюється і роль держави. Так якщо на етапах торгової конкурентоспроможності слабкого і середнього рівня роль держави проявляється найбільш сильно, і від неї залежить наскільки інтенсивно буде здійснюватись удосконалення факторів конкурентоспроможності для переходу на наступний етап конкурентоспроможності. Бо саме в цей період експортери не є настільки потужними, щоб самостійно нарощувати обсягу експорту і впливати на фактори виробництва, і є найбільш уразливими до впливу зовнішнього

середовища. На наступних етапах конкурентоспроможності, підтримуюча роль держави залишається, проте сила її впливу зменшується, що пояснюється тим, що запущений нею раніше процес соціально-економічного розвитку країни повинен надати результати, що в свою чергу посилює стійкість експортерів і їх спроможність протистояти конкурентній боротьбі.

Висновки. Проведене дослідження довело, що конкурентоспроможність країни можна визначити як якісну характеристику конкурентної позиції країни в певному глобальному ринковому середовищі в конкретний період часу. Для країн характерне виділення восьми типів конкурентоспроможності (початкова, торгова слабкого рівня, торгова середнього рівня, факторна слабкої продуктивності, факторна середньої продуктивності, абсолютна), які з поступовим переходом від одного до іншого типу становлять ланцюг конкурентоспроможності. Окрім того в роботі надана схема конкурентоспроможності, яка включає в себе етапи розвитку конкурентоспроможності від відсутності конкурентоспроможності країни на світовому ринку через формування факторів конкурентоспроможності і наступних наслідків попереднього статусу конкурентоспроможності переходити на новий її рівень аж до рівня абсолютної конкурентоспроможності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Масляєва О. О. Економічна сутність категорії «конкурентоспроможність»: дефініція та систематизація. Ефективна економіка. 2011. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=737>
2. Звіт про конкурентоспроможність України у 2008 р. Женева: Всесвітній економічний форум, 2008. URL: <http://www.experts.in.ua/baza/doc/download/2.pdf>
3. Жнакіна Е. Г. Аналіз факторів впливу на міжнародну конкурентоспроможність України та напрями її підвищення. Проблемы и перспективы сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ. 2012. С. 131-134.
4. Горбаль Н. І. Фактори впливу на міжнародну конкурентоспроможність підприємства. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2003. № 494. С. 183–190.
5. Уманців Ю. Економіка України у вимірі глобальної конкурентоспроможності. Вісник Антимонопольного комітету України. Конкуренція. 2011. № 1. С. 14–23.
6. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації : монографія. К.: КНЕУ, 2004. 104 с.
7. Механік О. В. Конкурентоспроможність як соціально-економічна категорія: сутність, структура, класифікація, основи формування. Формування ринкових відносин в Україні. 2006. № 10. С. 27-34.
8. Базиліук Я. Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення : монографія. К., 2002. 130 с.
9. Полунєєв Ю. В. Конкурентоспроможність країни як економічна категорія та стратегія розвитку. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2010. Випуск 94 (Частина II). С. 189-204.
10. Царик Н. Л. Природа міжнародної конкурентоспроможності країн та її кількісні прояви. Галицький економічний вісник. 2016. № 2. С. 31-39.

11. Loecker J. D. Effect of International Competition on Firm Productivity and Market Power / J. D. Loecker, J. V. Biesebroeck // National Bureau of Economic Research. – February 2016. Working Paper 21994. 39 p. URL: <http://www.nber.org/papers/w21994.pdf>
12. Devarajan Sh. Pro-Competitive Effects of Trade Reform Results from a CGE Model of Cameroon / Sh. Devarajan, D. Rodrik // National Bureau of Economic Research. – 1989. Working Paper 3176. 46 p. URL: <http://www.nber.org/papers/w3176.pdf>
13. Ткачова С. С. Види конкурентоспроможності: наукові підходи та специфіка ресторанного бізнесу. Матеріали наукової конференції «Перспективні наукові дослідження». 2011. № 6. URL: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2011/Economics/6_80311.doc.htm
14. Voinova E. Countries' specialization on the world financial services market. The Economic Annals-XXI. 2017. № 11-12.

REFERENCES:

1. Masliaieva O. O. (2011) Ekonomichna sutnist katehorii «konkurentospromozhnist»: definitsiia ta systematyzatsiia [The economic essence of the category "competitiveness": definition and systematization]. Effective economy. Vol. 10. – Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=737> (accessed 3 June 2018).
2. World Economic Forum (2008) Zvit pro konkurentospromozhnist Ukrainy u 2008 r. [Ukraine's Competitiveness Report 2008]. – Geneva. – Available at: <http://www.experts.in.ua/baza/doc/download/2.pdf> (accessed 3 June 2018)
3. Zhnakina E.G. (2012) Analiz faktoriv vplyvu na mizhnarodnu konkurentospromozhnist Ukrainy ta napriamy yii pidvyshchennia [Analysis of the factors of influence on the international competitiveness of Ukraine and directions of its increase] Problems and prospects of cooperation between the countries of South-Eastern Europe within the framework of the Black Sea Economic Cooperation and GUAM. pp.131-134.
4. Horbal N. I., Sandrivska O. Ya. (2003) Faktory vplyvu na mizhnarodnu konkurentospromozhnist pidpriemstva [Factors Affecting the International Competitiveness of the Enterprise] Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic", Vol. 494, pp. 183–190.
5. Umantsiv Yu. (2011) Ekonomika Ukrainy u vymiri hlobalnoi konkurentospromozhnosti [Ukrainian Economy in the Dimension of Global Competitiveness] Bulletin of the Antimonopoly Committee of Ukraine. Competition, Vol. 1, pp.14–23
6. Antoniuk L. L. (2004) Mizhnarodna konkurentospromozhnist krain: teoriia ta mekhanizm realizatsii [International Competitiveness of Countries: Theory and Mechanism of Implementation], Kyiv (in Ukrainian)
7. Mekhanik O. V. (2006) Konkurentospromozhnist yak sotsialno-ekonomichna katehoriia: sutnist, struktura, klasyfikatsiia, osnovy formuvannia [Competitiveness as a socio-economic category: essence, structure, classification, basis of formation] Formation of market relations in Ukraine, Vol. 10, pp. 27-34
8. Bazyliuk Ya. B. (2002) Konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky: sutnist ta umovy zabezpechennia [Competitiveness of the national economy: the essence and conditions of provision], Kyiv (in Ukrainian)
9. Polunieiev Yu. V. (2010) Konkurentospromozhnist krainy yak ekonomichna katehoriia ta stratehiia rozvytku [Competitiveness of the country as an economic category and development strategy] Actual problems of international relations, Vol. 94, Part II, pp. 189-204
10. Tsaryk N. L. (2016) Pryroda mizhnarodnoi konkurentospromozhnosti krain ta yii kilkisni proiavy [The nature of international competitiveness of countries and its quantitative manifestations] Halytskyi Ekonomicheskij Visnyk, Vol. 2, pp. 31- 39
11. Loecker J. D. Biesebroeck J. V. (2016) Effect of International Competition on Firm Productivity and Market Power. National Bureau of Economic Research. Working Paper 21994. Available at: <http://www.nber.org/papers/w21994.pdf> (accessed 3 June 2018)
12. Devarajan Sh., Rodrik D. (1989) Pro-Competitive Effects of Trade Reform Results from a CGE Model of Cameroon. National Bureau of Economic Research. Working Paper 3176. Available at: <http://www.nber.org/papers/w3176.pdf> (accessed 3 June 2018)
13. Tkachova S. S. (2011) Vydy konkurentospromozhnosti: naukovi pidkhody ta spetsyfika restorannoho biznesu [Kinds of competitiveness: scientific approaches and the specifics of restaurant business] Materials of the scientific conference "Prospective scientific researches", Vol. 6, Available at: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2011/Economics/6_80311.doc.htm (accessed 3 June 2018)
14. Voinova E. (2017) Countries' specialization on the world financial services market. The Economic Annals-XXI, Vol. 11-12.